

MAREK MACIEJCZAK

KONSTYTUCJA OSOBY WEDŁUG EDMUNDA HUSSERLA

Streszczenie. W artykule przedstawiam fazy procesu stawania się osobą według Edmunda Husserla. Husserl ukazał szczegółowo dynamikę stawania się osobą odpowiedzialną za siebie i innych, a więc podmiotem moralnym. Stawanie się osobą to szczególnego rodzaju zobowiązanie, wymagające wytrwałości, zachowania wierności wybranym kierunkom działania i wartościom. Czynnikiem konstytutywnym tego procesu jest autorefleksja, która wskazując kierunki działania, cele i wartości, umożliwia pełną realizację własnego potencjału. Koncepcja twórcy fenomenologii łączy w spójną całość najważniejsze cechy klasycznego pojęcia osoby. Na końcu artykułu rozważam, czy współcześnie odchodzimy od klasycznego pojęcia osoby, skoro potrzeba autorefleksji i obowiązek samodoskonalenia nie są atrakcyjne w tym samym stopniu, co niegdyś.

Słowa kluczowe: osoba; konstytucja osoby; etyka; autorefleksja; tożsamość; Edmund Husserl

1. Wstęp. 2. Tożsamość osoby. 3. Refleksja jako warunek stawania się osobą etyczną. 4. Wspólnota i uwspólnotwienie. 5. Podsumowanie.

1. WSTĘP

Edmund Husserl ukazał szczegółowo dynamikę stawania się osobą odpowiedzialną za siebie i innych, a więc podmiotem moralnym. Osią tego procesu jest „samostanowienie”, wewnętrzne zdeterminowanie – autorefleksja, która wskazując podmiotowi kierunki działania, cele i wartości, umożliwia pełną realizację własnego potencjału. Stawanie się osobą to szczególnego rodzaju zobowiązanie, wymagające wytrwałości, zachowania wierności wybranym kierunkom działania i wartościom. Ja, podmiot świadomy siebie jako centrum swojego aktowego życia, kształtując swoją duchową indywidualność, zdolności i umiejętności, charakter i sposób cielesnej ekspresji, staje się osobą. W artykule przedstawię fazy konstytucji Ja osobowego (osoby), która dokonuje się w procesie indywiduacji i uczestnictwa

z życiu wspólnoty. Poruszę zagadnienie tożsamości osoby, refleksji, wspólnoty i intersubiektywnego świata, jako warunków stawania się w pełni osobą etyczną. W ostatnim okresie twórczości Husserl rozwija etykę jako etykę osoby, której nastawienie, akty wartościowania, emocje itd. rozgrywają się w określonym kontekście, świecie, w którym żyje (*Umwelt*), mają przeto charakter praktyczny i nie mogą być wyjaśnione w odwołaniu jedynie do zasad czysto teoretycznych. Doświadczenia etycznego nie da się w pełni wyjaśnić w odwołaniu do praw materialnego *a priori* aktów emocji i dążeń (*absolute Willensrichtigkeit*). Z tego względu Husserl w coraz większym stopniu uwzględnia egzystencjalne pytania, na które odpowiedź związana jest z osobistym zaangażowaniem.

2. TOŻSAMOŚĆ OSOBY

Warunkami możliwości konstytucji osobowej tożsamości jest odróżnienie w relacji podmiotu (Ja) do świata jako całości wszystkiego, co nie jest podmiotem, oraz trwanie dla niego świata jako przedmiotu (*Objektwelt*), dającego się określać w sposób umotywowany, w zgodnym przebiegu doświadczenia. Odróżnienie to jest następstwem „aktów zajmowania postawy”, tworzenia trwałego rdzenia „nawykowego habitusu” (Husserl, 1973a, 23, 174)¹. Ja istnieje w ten sposób, że przyswaja trwale i utożsamia się z własnościami habitualnymi, i w ten sposób tworzy historię własnych przeżyć, do której może powracać, nawiązywać, ożywiać itd. (Husserl, 1974, 419–420; 1982, 97). W jej ramach każdy typ aktywności Ja ma swoje miejsce, wyznaczone przez „prawa współistnienia i następstwa w czasie egologicznym” (Husserl, 1982, 108).

¹ Koncepcję czystego Ja Husserl rozwija jednocześnie z badaniami nad habitualnością i intersubiektywnością, a łączy je w pojęciu monady (Marbach, 1974, 305). Nawiązuję do: Maciejczak, 2024; 2021a; 2021b; 2016.

Husserl na konkretnych przykładach docieka źródeł i form genezy (*Wesensgenesis*) struktur pasywności, które obejmują: (1) syntezy wewnętrznej świadomości czasu, (2) hyletycznych danych wrażeniowych i (3) procesów spostrzeżeńiowych (Husserl, 1966, 339). Wzajemnie motywujące się struktury, połączone w szersze sieci, zapewniają ogólną znajomość sytuacji, najbliższego otoczenia podmiotu. Są podstawą kompetencji ściśle poznawczych i biegu dalszego doświadczenia – praktycznych możliwości, celów i interesów podmiotu, a więc także emotywnego aspektu osoby, jej nastawienia i wartościowania (Maciejczak, 2021b, 5-18). Habitualności, rozwijając się według określonego stylu, wyznaczają typową strukturę dla różnych *modi* świadomości i jednocześnie dla indywiduum jako osoby. Styl jest względnie trwały, gdyż świadomość zmieniając się, zachowuje indywidualną przeszłość i w tym znaczeniu decyduje o tożsamości osoby. Jestem o tyle tym samym Ja, o ile w swoich postawach (*Stellungsnahmen*) zachowuję konsekwencję, w nowych aktach zajmowania postaw utrzymuję moje tematy doświadczenia, sądu, radości, woli, tak jak je wcześniej ustanowiłem². Zmiany nie podważają stylu, który zapewnia identyczność jedności Ja.

Nabywając własności habitualne (np. względnie trwałe przekonania) Ja „uzyskuje [swoje] specyficzne pierwszoosobowe określenia” (Husserl, 1982, 152). Ciągła orientacja, trwałe „nastawienie”, „habitualnie ustalony styl życia wolitywnego” wstępnie wyznacza podmiotowi kierunki pragnienia, ostateczne cele, wartości kultury

2 „Albowiem »trwałe i stałe Ja« nie mogłoby się konstituować, gdyby nie konstituował się stały i trwały strumień przeżyć, a więc gdyby źródłowo ukonstituowane jednostki nie były dostępne ponownemu uchwytowaniu, gdyby nie były zdolne do wystąpienia na nowo w przypomnieniach, gdyby nie występowały przejmując swą jakość istnienia (jako istniejące w immanentnym czasie) i gdyby nie zachodziła możliwość doprowadzenia mroczności do jasności i wywartościowania tego, co się konsekwentnie utrzymuje, co do jego immanentnej rzeczywistości, a więc do odwołania się do rozumnej konsekwencji” (Husserl, 1974, 160).

i jego charakter osobowy³. „W tym trwałym stylu, jako w swej formie normalnej, obejmującym kierunki chcenia, interesy, ostateczne cele życia, przebiega każdorazowo określone życie, o którego sens Ja się troszczy” (Husserl, 1982, 151; por. Husserl, 1993, 25).

Dają się wyróżnić dwa aspekty Ja: (1) pasywny – nieświadomych popędów, doznań, afektów, habitualności itd., tego, co dla Ja obce (*Ichfremde*), a co niemniej w nim tkwi oraz (2) aktywny – nawyków i postaw, ściśle związanych ze swobodnymi działaniami, wolną wolą. Świadomość siebie rozgrywa się zatem na dwóch poziomach: przedrefleksyjnym i refleksyjnym. Na każdym z nich obecny jest podmiot: „Ego posiada – w każdym doświadczeniu – siebie samo i wszystkie przeżycia jako swoje własne przeżycia” (Husserl, 1974, 169). Ja zajmuje stanowisko: zauważa, przygląda się, porównuje, odróżnia, sądzi, wartościuje. Jest przyciągane, odpychane, skłania się ku czemuś, odwraca się, życzy sobie i chce (Husserl, 1974, 301). Na warstwie przedrefleksyjnej „milcząco” konstytuuje się świat obecny pod ręką (*vorhanden*), do którego Ja odnosi się w aktach oceniania, upodobania, pożądania i praktycznego działania. Motywacje aktów woli: pożądania, chcenia itd. mogą być odległe, sięgać do dziedziny pasywnego przeżywania, warstwy uprzednich doświadczeń, osobistej historii, kinestez, popędów i instynktów. Pobudzenia afektywne mają początek w polach zmysłowych, utworzonych na drodze asocjacyjnego łączenia dat wrażeniowych, są przyjemne lub przykre, przyciągają lub odpychają. Ja odpowiada na nie w różny sposób, podąża lub przeciwnie: pomija, przeciwstawia się lub odwraca, zależnie od siły bodźca i własności (*Wertqualitäten*), które cechują część pobudzeń.

Uleganie silnym tendencjom nieświadomie prowadzi do ślepych decyzji (*das blinde Willensentscheiden*), natomiast świadome decyzje wymagają namysłu (*Willensanmutungen*), rozważenia możliwości,

3 „Konstytuując się w procesie własnej aktywnej genezy jako identyczny substrat utrzymujących się własności podmiotowych, Ja konstytuuje siebie następnie również jako stałe i utrzymujące się w bycie Ja osobowe (...)” (Husserl, 1982, 39).

celów, obiektów pragnienia, motywacji działań. Motywacją aktu woli są emocje dające wartość (*wertgegebene Gefühle*) (Vargas Bejarano, 2006). Gdy Ja w aktach woli podtrzymuje wyznaczone odległe cele i trwa w podjętej decyzji (*Einstellung*), tworzy się trwałe nastawienie, kształtuje się indywidualny styl działania, postawa moralna, określająca możliwe kierunki chcenia, interesy i ostateczne cele. Ja stawia przed sobą cele, a osiągając je, nabywa określonych przyzwyczajzeń, w tym umiejętności zarządzania sobą. Gdy przywołuje horyzont przeszłych wyborów, gdy utrzymuje aktualne decyzje, wartości, idee, gdy wybierając nowe, przyszłe cele, tworzy jedność historii swojego życia. Gdy wykazuje w aktach zajmowania postaw (*in seine Stellung nehmend*) trwałą orientację woli (*eine Willenshabitualität*), będąc w określony sposób konsekwentny, staje się Ja osobowym, podmiotem pewnego świata otoczenia (Husserl, 1973b, 423).

3. REFLEKSJA JAKO WARUNEK STAWIANIE SIĘ OSOBĄ ETYCZNĄ

Stawianie się w pełni osobą jest następstwem somoodniesienia (refleksji) oraz przyswojenia wartości. Warunkiem możliwości refleksji jest przedrefleksyjna obecność siebie (*Für-sich-selbst-Erscheinen*), która jest cechą immanentną każdego przeżycia: „Każdy akt jest natychmiast dany i dany w trybie bycia doświadczanym. (...) W tym, że doświadczenie jest dane, Ego ma je jako swoje własne przeżycie” (Husserl, 1974, 161). Refleksja nad działaniem i swoimi obowiązkami jest warunkiem poznania i kształtowania prawdziwej wolności człowieka⁴. Refleksja, inaczej dociekanie sensu (*Besinnung*), w istocie autorefleksja

4 U. Melle dzieli fazy rozwoju refleksji etycznej Husserla na wczesną, przedwojenną, do 1914 roku i późniejszą, powojenną. W pierwszej chodzi o ugruntowanie etyki w aksjologii i prawa rządzące dziedziną wartości, w drugiej podkreśla wartość osoby i głosi etykę miłości (Melle, 2002, 231). W drugim okresie można wyróżnić dwa aspekty: racjonalny (początek lata 20.) i afektywny (mniej więcej od 1917/1918), związany z zainteresowaniem Husserla zagadnieniami pasywnych syntez. Szczegółową charakterystykę podaje S. Loidolt (2009, 50-61).

(*Selbst-Besinnung*), jest koniecznym warunkiem działania woli i wartościowania, zmierzającego do wartości podstawowych, jasnej świadomości potencjalnych nastawień oraz kształtowania umiejętności intencjonalnego nad nimi panowania (*Walten*).

Ja staje się moralnym centrum działania woli i wartościowania, gdy stara się odpowiedzieć na najważniejsze pytania, dotyczące życia ludzkiego: co powinien czynić, jak postępować, czy może być prawdziwie wolny. Poznanie siebie i kształtowanie swojej wolności, inaczej dociekanie najwyższych celów życia i reguł postępowania, jest warunkiem racjonalnego uporządkowania swojego życia, uregulowania według racjonalnych norm, czyli wybrania właściwych środków, aby osiągać owe cele⁵. „Jest zatem jasne, że tak jak każdy powinien dążyć do tego, by być jak najbardziej i pod każdym względem sprawną osobowością – sprawną we wszystkich podstawowych kierunkach życia, które ze swej strony odpowiadają podstawowym rodzajom możliwych postaw – tak też powinien starać się o to, by w każdym z tych kierunków być jak najbardziej »doświadczonym«, jak najbardziej »mądrym«” (Husserl, 1992, 65).

Racjonalność motywacji i oczywistość jest miarą, według której refleksja ocenia przekonania etyczne, decyzje i czyny. Oczywistość ma różne stopnie i uzyskanie jej nie jest łatwe, ponieważ wymaga uwzględnienia nieskończonego horyzontu przyszłych praktycznych możliwości, oparcia się na subiektywnej zdolności – najlepszej wiedzy i świadomości tego, co osiągalne.

5 Etyka ma odpowiedzieć na ostateczne i najważniejsze pytania, dotyczące życia ludzkiego: co powinienem czynić i jak należy postępować (Husserl, 1988b, 11, 227, 356). „Etyka jest ową naukową dyscypliną, a dokładniej ową sztuką (*Kunstlehre*), która bada najwyższe cele życiowe, a z drugiej zaś strony próbuje ustalić reguły, które powinny ułatwić działającej jednostce pewne rozumne uporządkowanie życia i zachowania ze względu na te cele” (Husserl, 1991, 5). W tym okresie Husserl rozwijał projekt naukowej etyki (obiektywnej i apersonalnej), od którego później odchodzi, uwzględniając w fenomenologicznej analizie aktów emocji i woli (*Gemütsakte*) określoną sytuację osoby – indywidualne zobowiązania i wybory. Indywidualnej perspektywy decyzji i wartościowania – etycznego doświadczenia osoby nie można oddać w pełni obiektywnie.

Gdy Ja działa celowo – wybiera odpowiednie środki do celów, przewiduje skutki wyborów, realizuje określone potrzeby i wartości – jest racjonalne. Jeśli nawiązuje np. do idei etycznych i religijnych, to kształtuje swoje życie w jak najwyższym stopniu odpowiedzialne i samodzielne. Warunkiem rozpoznania przez wolę dobra jako dobra jest nacechowana oczywistością motywacja rozumowa. Ona daje pewność, że przekonanie motywujące działanie Ja jest poprawne i dobro, które wybrało, rzeczywiście najlepsze (faktycznie według jego istoty) (Husserl, 1974, 311). Chcenie ugruntowane w takiej intuicji oczywistości jest również zobowiązaniem wobec siebie (powinnością czynu), a także podstawą tworzenia relacji etycznych z innymi, czyli obecności aspektu etycznego w działaniu Ja.

Akty wartościowania: podobać, życzenie, chcenie itd. są kształtowane przez normy wartościowania (*Wertungsnormen*), analogicznie do aktów rozumu (*Vernunftbewußtsein*): postrzegania, myślenia, sądzenia itd., które kształtowane są przez normy logiczne. Wartości dane są w akcie woli, decydowania się na coś, są jego treścią. Nadbudowując się nad już ujętym przedmiotem, czynią go wartościowym. Jeśli dotyczą działań, wartościując ich powody, motywacje i cele, umożliwiają racjonalną argumentację za lub przeciw, jako działania dobre lub złe. Wśród wartości duchowych wyróżnione są wartości: estetyczne, epistemiczne, racjonalnej miłości własnej i miłości bliźniego. Poprawne wartościowanie przebiega w otwartym horyzoncie wartości i jest jednocześnie aktem odpowiedzialności Ja za siebie (Husserl, 1973b, 405)⁶. Życie etyczne jest racjonalne, gdy Ja łączy w sobie dążenie do szczęścia, poznanie wartości i decyzje woli oraz kształtuje swoje postępowanie według zasad i uzgadnia realizowane wartości z podstawowymi. Ja decydując się na coś, wybiera ze względu

6 Późny Husserl zaliczył wartości do podstawowej charakterystyki ludzkiego świata (Półtawski, 2011, 342). Wartości nie są własnościami świata, ale pewnymi dyspozycjami podmiotu.

na określone wartości, to znaczy wybiera pewne wartości, w tym również siebie samego, a wola przez dobór środków je urzeczywistnia.

Koniecznym warunkiem życia etycznego jest refleksja: bez świadomości pragnienia i jego przedmiotu, celów i uznania (*Würdigung*), nie byłoby ono możliwe. To decyzja wolnej woli podmiotu, odniesiona do życia jako całości, projekt określania postawy i kierowania sobą (*Selbshaltung*, *Selbsbesinnung*, *Haltung*) zgodnie z wymogami rozumu. Ja odpowiada za jego realizację, za to, w jakim stopniu prowadzi życie prawdziwie ludzkie, czyli urzeczywistnia ideał ludzkości (Husserl, 1988a, 38). Wola jest z jednej strony uniwersalną (wymogi rozumu), a z drugiej indywidualną (uwarunkowaną określoną sytuacją jednostki) siłą intencjonalnego życia⁷.

Refleksja etyczna kształtuje postępowanie według następujących zasad: 1. istnienie dobra jest lepsze od istnienia zła; 2. nieistnienie zła lepsze od istnienia zła; 3. istnienie jednoczesne dobra i zła jest lepsze od istnienia samego. Jeśli jakieś żądanie nie wypływa z odpowiednich zasad i wartości, to nie jest moralne. Jeśli akt woli nie kieruje się na realizację czegoś pozytywnie wartościowego, jest niewłaściwy, jeśli przeciwnie – właściwy.

Sama świadomość wartości, nawet gdy prowadzi do dobrych czynów, nie czyni podmiotu moralnym, a tylko przyzwoitym, godnym szacunku. Stanowienie woli decyduje o wyborze motywacji działań. O moralnym usposobieniu decyduje etyczna wola, wybranie

7 Koncepcję późnej (powojennej) etyki Husserla, obok uniwersalizmu i racjonalizmu, cechuje woluntaryzm, wyrażony szczególnie pojęciem odnowy (*Erneuerung*), czyli etycznego zadania, woli ciągłego kształtowania świata otaczającego i własnego życia zgodnie z ideałami rozumu. M. Cavallaro omawia jako nagły problem irracjonalności świata i życia, uznawany jako oczywisty po doświadczeniach I wojny światowej. Stara się ustalić podstawowe cechy fenomenów woli, które pomogą zrozumieć pojęcie heroizmu w Husserla późnej koncepcji etyki. Jako irracjonalne Husserl wymienia doświadczenia egzystencjalne: los, przypadek, choroba, samobójstwo, poczucie bezsensu, dezintegracja fizyczna i duchowa, zły egoizm, rozczarowanie bliźnim itd. Zdaniem Husserla irracjonalność świata wzbudza w jednostce etyczny głos, by podjąć działanie i uporządkować egzystencję zgodnie z rozumem (Cavallaro, 2022, 45-63).

normatywnej zasady, której realizacja nadaje życiu jako całości nowy kształt, prowadzi np. do odnowy moralnej, nawrócenia itd.⁸ Wśród różnych rodzajów motywacji aktów (sądzenia, przypuszczania, pożądania, chcenia itd.) wyróżniają się „absolutne motywacje”, gdy np. coś podoba się lub jest dobre ze względu na nie samo. Gdy Ja decyduje się czynić zawsze to, co najlepsze – stara się realizować osiągalne w danej sytuacji dobra, wówczas traktuje zmysłowe wartości (empiryczną determinację swoich zachowań) jako nośniki, warunki możliwości wartości duchowych, ale podąża za wartościami moralnymi (czystą determinacją).

Prawem woli Ja, zasadą realizacji praktycznie osiągalnego dobra, jest imperatyw kategoryczny: „Czyn to, co najlepsze w obrębie osiągalnego dobra, w ramach każdorazowej całościowej sfery (*Gesamtsphäre*) praktyczności”⁹. Imperatyw stwierdza, jaka musi być motywacja woli, żeby wola była etycznie dobra, czyli to, czego wola chce, nie tylko powinno być, ale wyraża też bezwarunkowe obowiązujące kryterium bycia etycznie dobrą lub złą wolą (Melle, 2002, 238). Z różnych typów motywacji wyróżniona jest autodeterminacja woli przez dobro i ze względu na nie podjęcie działania. Imperatyw kategoryczny jest formalnym, obiektywnym prawem słuszności woli (Husserl, 1988b, 174).

Gdy okazuje się, że subiektywne przekonania, decyzje i czyny są pod względem etycznym błędne, Ja nie może powiązać spójnie, unikając sprzeczności, nabytych i wewnętrznych przekonań. Obwinia siebie wówczas za niedostateczne wykształcenie swoich zdolności sądzenia, wartościowania i preferencji. Owa świadomość niezgodności z utrwalonymi postawami i przeświadczeniami – wartościami, pełni funkcję sumienia. Sumienie prowadzi do racjonalnego

8 „Postępujemy słusznie, jeśli dowolny niezaangażowany obserwator, przenosząc się w nasze położenie, musiałby uznać nasze postępowanie. My przenosimy się sami w rolę nieuprzedzonego obserwatora, gdy nasze własne postępowanie osądzamy według poprawnności” (Husserl, 1991, 21).

9 Tak Husserl formułuje imperatyw kategoryczny (Husserl, 1991, 21).

uporządkowania życia według podanych wcześniej zasad, które określają moralność żądań i działań: istnienie dobra jest lepsze od nieistnienia zła, nieistnienie zła jest lepsze od istnienia zła, jednocześnie istnienie dobra i zła jest lepsze od istnienia samego.

Sumienie to rodzaj refleksji, prowadzącej do wyrobienia pewnych dyspozycji, kierowania się w życiu czysto racjonalnymi normami, dążenia do tego, co wartościowe i brania odpowiedzialności ze jego realizację. Owe dyspozycje tworzą się w walce z irracjonalnymi impulsami, złymi nawykami, fałszywymi ideałami i przez uleganie instynktom. Sumienie przekształca przeżywane instynktowne impulsy w świadomie i dostępne afektywnej decyzji woli. Obejmuje nie tylko wartości intelektualne i duchowe, ale też instynkty i skłonności, które nasza wola podejmuje świadomie, motywując Ja do ciągłego i odpowiedniego kształtowania swoich zdolności intelektualnych i moralnych¹⁰. Głos sumienia (*der Ruf*), kategoryczne „powinienem”, może żądać ode mnie postępowania, które w żaden sposób nie uznaje za najlepszy. Materialne *a priori* musi uwzględnić sytuację osoby wartościującej i decydującej (*Betroffenheit*)¹¹. Sumienie, wzywając do ciągłego doskonalenia się, przekształca życie Ja w życie etyczne, w powinność, obowiązek miłości. Ja ma czynić to, co w najlepsze według najlepszej wiedzy i sumienia: „Prawdziwe życie jest na wskroś życiem w miłości. Co w pełni znaczy to samo co »Życie w absolutnej powinności«” (Husserl, 1988b, 397).

10 Indywidualny głos zawsze odsyłający do wartości może też być ślepy (*blinde*), jak w przypadku instynktu macierzyńskiego. Nie przestaje jednak być przeżywany jako powinność absolutna. Husserl zastanawia się, czy instynkt „absolutne powinienem” nie podważa możliwości uzasadnienia, odwołującego się do wyższych funkcji rozumu, czy rozum odślaniając horyzont wartości instynktownego powinienem nie ogranicza swojego celu dążenia do pełnej jasności? Czy każde Ja usłyszawszy taki głos bezwzględnie, w każdej sytuacji ma iść za nim czy nie? (Husserl, 2014, 359).

11 S. Loidolt analizuje stopniowe odchodzenie Husserla od fenomenologicznej etyki, której prawa oparte są na niewątpliwych wglądach (oczywistości), w kierunku etyki personalnej, egzystencjalnej (Loidolt, 2009, 50-61).

Ja, na drodze namysłu nad sobą, kształtuje swoją wolę etyczną, zdolność do zmiany sposobu życia wedle własnego projektu jego całości i jedności. Obejmuje on decyzje, dotyczące wyborów egzystencjalnych i powinności. Projekt całości życia jest różny dla każdego indywiduum i nie można go uzasadnić, odwołując się do uniwersalnych reguł. Z tego względu jednostka (*Dasein*) w pełni odpowiada za swoje wybory¹². W sumieniu znajduje wezwanie do doskonalenia się, zachowania autentyczności i obowiązek kierowania się zasadą miłości osoby. Tylko osoba może kształtować etyczną wolę, ponieważ jedynie osoba ma projekt całości i jedności swojego życia, czyli przeszłych i przyszłych horyzontów. Ideałem jest dochowanie wierności owemu, utworzonemu w swobodnych aktach, osobowemu rdzeniowi Ja. „Życ jako osoba, to jest uznawać siebie samego jako osobę, widzieć się w świadomościowych stosunkach z »pewnym światem otaczającym« i wchodzić w te stosunki” (Husserl, 1974, 260).

Autonomia Ja jako osoby wyraża się i kształtuje w określonych działaniach. Ja na przykład decyduje się poświęcić określonemu rodzajowi wartości: poznawczym, artystycznym, duchowym, religijnym, trwa w tym postanowieniu, czyni je zadaniem na całe życie. Etyczna samoocena zależy od tego, w jakim stopniu jest realizowany ów projekt doskonałej pod względem moralnym osoby, w jakim stopniu wszystkie działania Ja spaja cel najwyższy – moralny.

Samo odwołanie się do imperatywu i zasad nie wystarcza wtedy, gdy Ja odczuwa angażujące czyste upodobanie – miłość, która różni się od aktu wartościowania i radości, jaką niesie realizacja tej wartości.

12 Husserl analizuje w ostatnim okresie problemy egzystencjalne, związane z procesem stawania się osobą – wyborem stylu życia, wartości, zobowiązań, odpowiedzialności itd. S. Loidolt nazywa ową tendencję, uznającą faktyczność indywiduum, „specyficznym egzystencjalizmem” (*specific existentialism*) Husserla. Przeciwstawia ją dążeniu Kanta do przekroczenia indywidualnej perspektywy w kierunku ogólnej, wyznaczonej prawami (Loidolt, 2022, 145-161). Twierdzi, że w określeniu „pierwotna faktyczność” (*Urfaktum*) Husserl wyraża egzystencjalno-filozoficzne przekonanie, że egzystencja poprzedza esencję, podobnie jak pojęcia *Dasein* Heideggera i *réalité humaine* Sartre’a (Loidolt, 2022, 150).

Imperatyw bowiem nie tłumaczy w pełni powołania ani wewnętrznej determinacji – odczuwanego „powinieneś i musisz”, powinności (*Sollenforderungen*) i bycia afektywnie powołanym (*Angesprochen-Sein*), które poprzedza racjonalne uzasadnienie odczuwanego zobowiązania. Nie wymaga się przecież od matki, żeby najpierw zastanowiła się, czy spełnienie potrzeb jej dziecka jest najwyższą wartością w dziedzinie jej praktyki. Z tego względu trzeba odróżnić obiektywną wartość i tę samą wartość jako indywidualną, subiektywną wartość miłości. Toteż nie tylko rozpoznanie dobra jest decydujące, konieczne jest również pełne zaangażowanie się osoby, wybór wartości jako rdzenia postawy¹³. Głos sumienia – intuicyjnie przeczuwane wartości duchowe i intelektualne, motywują Ja do podjęcia „absolutnie wiążącej decyzji”. Wartości nie są oderwane od konkretnej sytuacji i doświadczeń Ja. Ja może potraktować je jako absolutne wewnętrzne normy swojego życia lub odrzucić. Wówczas wyrządza sobie szkodę, zdradza siebie (Husserl, 1974, 376, 367).

4. WSPÓLNOTA I UWSPÓLNOTOWIENIE

Wprawdzie wszystkie czynności poznawcze i duchowe dokonują się w horyzoncie świadomości i stanowią jej szczegółowe upostaciowienia oraz modyfikacje, jednakże konstytucja osoby i odpowiednio jej świata nie byłaby możliwa bez odwoływania się do komunikacji, języka, pojęć, wspólnych wartości bez przyswojenia doświadczeń innych podmiotów i szerzej świata intersubiektywnego. „Pojęcia: Ja i świat otaczający nierozdzielnie do siebie nawzajem się odnoszą” (Husserl, 1974, 262). Życie jednostki splata się z życiem wspólnoty. Ja konstytuuje siebie i Innego jako będące dla siebie Ja, podobnie jak Ja sam nim jestem i jednocześnie jako członka intersubiektywnej

13 W przypadku osoby, która doświadcza owego „powinieneś i musisz”, owo absolutne pobudzenie (*diese absolute Affektion*) poprzedza wszelkie racjonalne rozważanie (Husserl, 1988b).

wspólnoty. Ja nie tylko doświadczam obecności Innych, ale wspólnie z nimi żyję: współ-spostrzegając, współ-wierząc, współ-sądząc, współ-ciesząc się, współ-lękając się itd.

Dopełnieniem „egologicznej historii” jest wspólnota: Ja doświadczam siebie jako należące do intersubiektywnego świata, jako mające udział w życiu Innych. Mam swój świat otaczający, a wiele komunikujących się osób ma wspólny świat otaczający. Różne jednostkowe światy wartości, dóbr, celów i praktyk (*Zweckwelt*, *Interessen-Horizont*) tworzą wspólny uniwersalny horyzont, całość powiązanych związków (*Verweisungszusammenhang*) – wspólny świat społeczny, historyczny, kultury, religii itd.

Świat otoczenia przez odniesienie do aktualnej sytuacji, możliwości, celów i interesów podmiotu zostaje ujęty w sieci typowych struktur jako jedność znaczeniowa o różnych warstwach, jako mający znaczenie (motywujący) dla intencji (działań) podmiotu. Odróżnienie tego, co istotne dla racjonalnego działania w aktualnej sytuacji, Ja zawdzięcza habitualnej zdolności rozpoznania danej sytuacji jako należącej do określonego typu, np. urzędowej, towarzyskiej itd. Każde aktualne działanie Ja ma podstawę w świecie jego praktyki, jego trwałych życiowych interesów, np. jako urzędnika w urzędzie, członka parlamentu w jego pracach, gospodyni domowej w jej działaniach itd.

Świat w sensie „istniejący naprawdę” jest tworem wspólnotowego doświadczania, to świat do którego my wszyscy mamy dostęp dzięki wymianie naszych doświadczeń, wzajemnym uzgadnianiu i krytyce, czyli uwspólnotowieniu. Wspólny świat jest kształtowany przez tradycję i konwencje, a zwłaszcza język. Język sprawia, że Ja jest „dzieckiem swojego czasu”, „tradycją przodków” i współtwórcą tradycji, którą dzieli ze współczesnymi sobie. Świat-w-którym-żyjemy, który otrzymaliśmy przez dziedziczenie i tradycję, przekazujemy następnym pokoleniom: Ja jest dzieckiem swoich czasów, tradycji łączącej członków danego pokolenia z najbliższymi i najbardziej odległymi przodkami, jej dziedzicem. Działając i doznając, Ja ustanawia sens swojej historii w różnych formach wzajemnej zależności z innymi,

angażuje się w różne formy aktywności wspólnot osób: instytucje społeczne i religijne (Husserl, 1973a, 46). Rezultatem owej komunikacji jest intersubiektywny świat i odpowiednio historia wspólnoty podmiotów jako całość naszych odniesień: celów, pragnień, uczuć, nadziei i rozczarowań, działań i planów itd., które dzielimy z innymi.

Intersubiektywny świat to twór duchowy, powstały w historycznym życiu, to znane nam typowe sytuacje życiowe, związane z różnymi stylami normalnego życia, charakterystycznymi np. dla różnych klas społecznych, zawodów – różne horyzonty jednego i tego samego wspólnego świata. Określają go standardy normalnego stylu życia, zwyczajnych, typowych sytuacji (*Durchschnittlichkeit*) (Husserl, 1973b, 231). Normalne życie upływa w swoistym czasie, wyznaczają go powtarzające się zwykłe (typowe) sytuacje naszych dominujących aktywności. Następujące po sobie godziny pracy i odpoczynku, rytm dnia i nocy, pór roku, dynamiki popędów – czas subiektywny wtapia się w nurt czasu światowego, szerszego, praktycznego horyzontu woli – antycypacji, przewidywania, świadomego planowania i zamierzonego działania¹⁴. Zachowania typowe w typowych sytuacjach łączą styl życia jednostki ze stylem osób żyjących podobnie, który w ten sposób nabiera mocy obowiązywania – staje się normą, częścią tradycji, społecznie praktykowanego stylu życia. Ponieważ z typami sytuacji wiążą się też określone typy motywacji, osoby, żyjące podobnie, mogą rozumieć się nawzajem, dysponują bowiem w danej sytuacji tym samym „horyzontem sytuacyjnym” (Husserl, 2008, 143-144).

Czynnikami umożliwiającymi wzajemne rozumienie są: skłonność do współdziałania, uczenia się przez naśladownictwo, umiejętność wychwytywania podobieństw i różnic w zachowaniu: emocjach, gestach oraz mówienie tym samym językiem. Zwłaszcza zawarta w nim kategoryzacja, metafory, symbole itd. ujednolica nasze indywidualne

14 Na obrzeżach normalnego życia znajduje się to, co anormalne: włóczędzy, przestępcy itd. typy osób, które umieszczają się poza normalnym światem (Husserl, 2008, 198, 581-585).

perspektywy i sprawia, że podobnie czujemy, myślimy i oceniamy. Język, łącząc subiektywną i intersubiektywną perspektywę, umożliwia skuteczne wspólne działanie i planowanie. Wszystkie postaci kultury pochodzą z tradycji, a jej osiągnięcia duchowe pomnażają się dzięki dalszej pracy kolejnych pokoleń. Każda kultura ma historycznie ukształtowany świat życia danej wspólnoty, a w nim wyznaczoną pewną granicę „tego, co swojskie” i „tego, co obce” i również perspektywy innych kultur, także ludzkości, jako jednej historii całości różnych kultur.

W ramach wspólnoty Ja realizuje ideały etyczne, religijne i polityczne, kształtuje swój światopogląd¹⁵. Świadomość polityczna obejmuje pięć hierarchicznie uporządkowanych typów światopoglądów (*Weltansichten*), wyznaczających właściwe im cele: 1. zmysłowości, 2. moralności, 3. wyższej etyczności, 4. religii i wiary, 5. oglądu i nauki.

Analogicznie do wyróżnionych światopoglądów, Ja wybiera w sposób wolny typ człowieczeństwa. Jeśli jego celem jest zmysłowo pojmowane szczęście, to pozostaje na najniższym szczeblu. Kolejne prowadzą do ideału człowieczeństwa. Ja zbliża się do ideału, kierując się obiektywnymi wartościami, które należy przestrzegać (jest to naszą powinnością) oraz subiektywnymi, motywowanymi przez miłość (Gniazdowski, 2009, 443). One wymagają ponadto racjonalnej wiary (*Vernunftglaube*) w Boga, jako troszczącego się o ludzkie losy i odpowiadającego na ich powołania (*Berufungen*) (Husserl, 2014, 265-527). Możliwość określania postawy (samo-określania się) obejmuje odpowiednio dwa wzorce: świecki – doskonałości względnej, społeczeństwa wolności, rozumu i nauki oraz religijny – doskonałości absolutnej. Realizacja wzorców ma miejsce we wspólnocie, one wyznaczają cel i kierunek jej postępu. Idea

15 Światopogląd jest elementem struktury habitualności, wpływającą z indywidualnego doświadczenia mądrością praktyczną, utrwaloną przez nawyk, tradycyjnie jako etos lub cnota.

doskonałości absolutnej – Boga, stanowi *limes* rozumu teoretycznego i praktycznego. Ideałem etycznego Ja jest świętość (*Seligkeit*), jej przeciwieństwem nieszczęście (*Unselig*), życie, w którym próby dążenia do świętości wciąż zawodzą (Husserl, 1997, 209). O tym, czy Ja pozostaje wierne, czy też odchodzi od owego ideału – powinności miłości, informuje sumienie. Kierując się ideałem religijnym, Ja jest prawdziwie wolne. Również wspólnota powołana jest do życia w wolności, czyli wolnego działania i tworzenia. Gdy Ja postępuje moralnie z własnego wyboru, a cele i dążenia indywidualne każdego uczestnika wspólnoty są takie same i ich członkowie pomagają sobie nawzajem w realizacji osobistego ideału, powstaje wspólnota wyższego rzędu – kultury nacechowanej określonymi wartościami.

Jednostka jest częścią wspólnoty osób, a osoba jest najwyższą wartością. Z tego względu powinniśmy wspólnie odpowiadać za siebie, troszczyć się o siebie wzajemnie, kierując się zasadą miłości osoby, która zobowiązuje do wzajemnej za siebie odpowiedzialności. Kierowanie się zasadą miłości jest również warunkiem zbudowania prawdziwie ludzkiej kultury, której realizacja stanowi cel wspólnoty, owej „osobowości wyższego rzędu”. Do woli etycznej należy zadanie ugruntowania na nowo europejskiej kultury, kształtowania życia osobowego i społecznego w ten sposób, aby ideały etyczne stały się nawykiem woli, który cechuje osobę i kulturę. Ja, jak i wspólnota zawiera w sobie uniwersalną wolę prawdziwego, czyli ukierunkowanego na absolutny *telos* życia. Powiązanie ideałów etycznych i politycznych, moralności i wolności, to postulat urzeczywistnienia moralnego porządku świata.

Wolę „prawdziwego życia” zawartą w prawdziwym Ja i wolę uniwersalną „prawdziwej wspólnoty” przenika ta sama teleologia. Imperatyw kategoryczny: „Czyń to, co najlepsze w obrębie osiągalnego dobra, w ramach każdorazowej całościowej sfery (*Gesamtsphäre*) praktyczności”, ma swój odpowiednik w odniesieniu do świata kultury, ponieważ różne kultury są tworem indywidualnych wyborów i działań. Ideałem jest najlepsza z możliwych kultur etycznie najlepszej

ludzkości, a jego realizacja – ukonstytuowanie prawdziwie ludzkiej kultury, nieskończonym zadaniem, etycznym celem¹⁶. Jednak realizacja uniwersalnej woli, urzeczywistnianie idei teleologii, nie jest konieczna ze względu na przypadkowość, jaka cechuje faktyczne Ja, ludzkie istnienie (*Dasein*). Idea teleologii stanowi ontologiczny *eidos*, sterujący tendencją rozwojową ludzkości (Chun Lo, 2009, 337-338). W tym kontekście wewnętrzna motywacja Ja staje się częścią dążeń wspólnoty, jako procesu kierowanego przez ideę bytu najwyższego, woli boskiej. Obejmuje ona wszystkie Ja i ich wytwory, przekracza wszystko, co ukonstytuowane czasowo. Wola boska jest ostatecznie czynnikiem sprawczym, racjonalnie kształtującym naturę i świat, orientującym świat i dążenia jednostek i społeczności na doskonałe dobro, źródło autentycznych wartości.

5. PODSUMOWANIE

Stawanie się w pełni osobą jest procesem, w którym Ja, podmiot świadomy siebie jako centrum swojego aktowego życia, staje się częścią wspólnoty i w jej ramach realizuje ideały etyczne, religijne i polityczne. Husserl wyróżnia dwa wzorce somookreślenia się: świecki społeczeństwa wolności, rozumu i nauki oraz religijny – doskonałości absolutnej. Wyznaczają one cel i kierunek jej postępu. Gdy cele i dążenia indywidualne każdego uczestnika wspólnoty są takie same, powstaje wspólnota osób kierujących się zasadą miłości. Powiązanie ideałów etycznych, religijnych, moralności i wolności jest warunkiem odnowienia europejskiej kultury, urzeczywistnienia moralnego porządku świata, a celem etycznym jednostki i wspólnoty powstanie prawdziwie ludzkiej kultury.

W Husserlowskim pojęciu osoby zasadniczo mieszczą się jej wszystkie, znane z tradycji, cechy. Warunkiem koniecznym

16 Świadomości politycznej i odpowiadającej jej dziedzinie fenomenów politycznych dotyczy praca Held, 2003.

i dostatecznym bycia w pełni osobą jest autorefleksja, która prowadzi do samowiedzy, łączącej poznanie i działanie – akty wolitywne, wartościujące i normatywne. Współczesny dyskurs toczy się wokół pojęcia tożsamości jednostki, a nie osoby. Choć podkreśla wagę refleksji, to chodzi w nim bardziej o świadomość biograficznej ciągłości, indywidualnego poczucia tożsamości, o „projekt refleksyjny Ja”, który polega na utrzymywaniu spójnych, na bieżąco weryfikowanych narracji biograficznych¹⁷. W kontekście pojęcia tożsamości wymienia się najczęściej następujące cechy: świadome poczucie spójności jednostki, dążenie, aby zachować osobistą ciągłość, rozumienie siebie, utrzymanie wewnętrznej solidarności z grupowymi ideałami i grupą. Wszystkie te aspekty ulegają coraz bardziej postępującemu „upłynnieniu”. W szybko zmieniającej się rzeczywistości trudno znaleźć motywację, aby kształtować indywidualny sposób bycia, który wymaga przyznania się przed sobą do własnych motywów i zaangażowań w ważnych dziedzinach swojego życia, dostrzeżenia wad i mocnych stron, siebie jako istoty biologicznej i społecznej. Potrzeba autorefleksji i obowiązek samodoskonalenia się nie są atrakcyjne w tym samym stopniu co niegdyś. Również dlatego, że kierowanie swoim życiem jest znacznie trudniejsze w społeczeństwie, przyjmującym jako jedyny powszechnie aprobowany konsumpcyjny styl życia.

17 „Mówić o tożsamości jednostki lub wspólnoty, to odpowiedzieć na pytanie: kto coś zrobił? kto jest sprawcą, autorem działania (...) co uprawnia do uznawania, że podmiot działania pozostaje ten sam prze całe jego życie, rozciągające się od narodzin do śmierci? Odpowiedź może być tylko narracyjna. Odpowiedź na pytanie »kto?«, to opowiedzieć historię życia. Historia opowiedziana mówi o kto działania. Tożsamość kto jest zatem jedynie tożsamością narracyjną” (Ricoeur, 2008, 353). Dzięki pomnożeniu warstw narracyjnych (nawarstwieniu refleksji) w autobiografii mamy większe szanse wykrycia owych najlepszych w danej chwili opisów samego siebie, dzięki którym cenione dobra przechodzą w samozobowiązania i racje działania. Dzięki pomnożeniu warstw narracyjnych (nawarstwieniu refleksji) w autobiografii mamy większe szanse wykrycia owych najlepszych w danej chwili opisów samego siebie, dzięki którym cenione dobra przechodzą w samozobowiązania i racje działania (Piłat, 2021, 46).

Czy w takiej sytuacji należy mówić o odchodzeniu od tradycyjnego pojęcia osoby, którego osią jest autorefleksja? Odpowiedź na to pytanie zależy od ustalenia, czy „projekty refleksyjne Ja” wyznaczone są przez systemy abstrakcyjne, czy też stanowią osobistym wysiłkiem. Jeśli przez systemy abstrakcyjne, eksperckie, to problemy egzystencjalne, które wymagają osobistego zaangażowania, wewnętrznego doświadczenia wartości etycznych, estetycznych i religijnych itd., stopniowo znikają z pola zainteresowań jednostki. Niezgodne są bowiem z pojęciem „szacowania ryzyka” i wykorzystania dynamiki kontroli społecznej¹⁸. Akceptujemy wówczas przekonanie, że „(...) to, kim i czym jesteśmy, jest efektem nie tyle naszej »osobistej esencji« (rzeczywistych uczuć, głębokich przekonań itd.), lecz tego, jak jesteśmy »konstruowani« w różnych grupach społecznych” (Gergen, 2009, 201). W rezultacie „zapożyczamy” swoją tożsamość, a nie konstruujemy na drodze powinności wobec siebie, refleksyjnego projektu. Świadomość jednostki odcina się od głębokiego ja, sprzyjającego życiu, rozwojowi i twórczości, redukując się do podmiotu społecznego, który jest w dużej mierze tworem społecznym, chwilowym tworem społeczeństwa konsumpcyjnego.

Jak widać, refleksja nad orientacjami i działaniami i wola stania się osobą etyczną pozostaje cechą konstytutywną osoby. O kwestii tożsamości nie decyduje bowiem zwyczajny zespół faktów, lecz mocno wartościujące wybory, czyli realizujące ideały etyczne, religijne i polityczne¹⁹. Wygląda na to, że nie stawiając sobie pytania: „Jaki chcę być?”, „Kim jestem?”, nie wskazując wyborów, zobowiązań, identyfikacji, którym będziemy wierni w naszym postępowaniu,

18 Anthony Giddens określi społeczeństwo drugiej połowy XX wieku „samozwrotnym”, to znaczy eksponującym niebezpieczne splątanie indywidualizmu i instytucji. Wynika ono z panowania „systemów eksperckich”, dających narzędzia zanim zostanie sformułowany problem do rozwiązania (Giddens, 2001, 144-145).

19 „Nie możemy się obejść bez orientacji względem dobra, chociaż nasze wyobrażenia o dobru zmieniają się z biegiem czasu, przynika ono cały nasz sposób rozumienia siebie” (Taylor, 2012, 93).

tracimy świadomość różnicy między rzeczą, innymi i sobą, która leży u podstaw naszego mówienia o osobach²⁰.

BIBLIOGRAFIA

- Cavallaro, M. (2022). *"I Want, Therefore I Can": Husserl's Phenomenology of Heroic Willing*. W M. Cavallaro, G. Heffernan (red.), *The Existential Husserl. A Collection of Critical Essays* (45-63). Springer.
- Chun Lo, L. (2009). Teleologia świata i idea Boga. Znaczenie Boga w fenomenologii Husserla. *Przegląd Filozoficzny*, 18(4), 337-351.
- Gergen, K.J. (2009). *Nasycone Ja. Dylematy tożsamości w życiu współczesnym*. PWN.
- Giddens, A. (2001). *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. PWN.
- Gniazdowski, A. (2009). Przyczynek do fenomenologii świadomości politycznej. *Przegląd Filozoficzny*, 18(4), 423-449.
- Held, K. (2003). *Fenomenologia świata politycznego*. Instytut Filozofii i Socjologii PAN.
- Husserl, E. (1966). *Analysen zur passiven Synthesis. Aus Vorlesung und Forschungsmanuskripten 1918-1926*. Martinus Nijhoff.
- Husserl, E. (1973a). *Zur Phänomenologie der Intersubjektivität. Texte aus der Nachlass. Zweiter Teil: Erster Teil 1921-1928*. Martinus Nijhoff.
- Husserl, E. (1973b). *Zur Phänomenologie der Intersubjektivität. Texte aus dem Nachlass. Dritter Teil: 1929-1935*. Martinus Nijhoff.
- Husserl, E. (1974). *Idee czystej fenomenologii i fenomenologicznej filozofii. Księga druga*. PWN.
- Husserl, E. (1982). *Medytacje kartezjańskie*. PWN.
- Husserl, E. (1988a). *Aufsätze und Vorträge (1922-1937)*. Kluwer Academic Publishers.
- Husserl, E. (1988b). *Vorlesungen über Ethik und Wertlehre (1908-1914)*. Kluwer Academic Publishers.
- Husserl, E. (1991). *Wykłady z etyki i teorii wartości 1908-1914*. Znak.
- Husserl, E. (1992). *Filozofia jako ścisła nauka*. Fundacja Aletheia.
- Husserl, E. (1993). *Kryzys europejskiego człowieczeństwa a filozofia*. Fundacja Aletheia.

20 „Moralność jest możliwa tylko dzięki tej zdolności do samoobiektywizacji i przez to do samorelatywizacji” (Spaemann, 2001, 20). Jest ona nie tyle zwrotem ku sobie, ile widzeniem siebie oczyma innego.

- Husserl, E. (1997). Wert des lebens. Wert der welt. Sittlichkeit (tugend) und glückseligkeit (Februar 1923). *Husserl Studies*, 13, 201-235. <https://doi.org/10.1007/BF00366577>.
- Husserl, E. (2008). *Die Lebenswelt. Auslegungen der vorgegebenen Welt und ihrer Konstitution. Text aus dem Nachlass (1916-1937)*. Springer.
- Husserl, E. (2014). *Grenzprobleme der Phänomenologie. Analysen des Unbewusstseins und der Instinkte. Metaphysik. Späte Ethik. Texte aus dem Nachlass 1908-1937*. Springer.
- Loidolt, S. (2009). Husserl and the Fact of practical Reason – Phenomenological Claims toward a philosophical Ethics. *Santalka. Filozofija*, 17(3), 50-61.
- Loidolt, S. (2022). *Is Husserl's later Ethics Existentialist? On the Primal Facticity of the Person and Husserl's Existential Rationalism*. W M. Cavallaro, G. Hefernan (red.), *The Existential Husserl. A Collection of Critical Essays* (145-161). Springer.
- Maciejczak, M. (2016). Refleksja i sumienie w Husserlowskiej teorii świadomości. *Kwartalnik Filozoficzny*, 44(2), 125-139.
- Maciejczak, M. (2021a). *Hermeneutyka życia świadomości według Edmunda Husserla*. Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej.
- Maciejczak, M. (2021b). Kontekst habitualności w Husserlowskiej teorii świadomości. *Filozofia i Nauka. Studia filozoficzne i interdyscyplinarne*, 9(1), 5-18.
- Maciejczak, M. (2024). Refleksja w Husserlowskiej teorii świadomości. *Studia Philosophiae Christianae*, 50(2), 69-83.
- Marbach, E. (1974). *Das Problem des Ich in der Phänomenologie Husserls*. Springer.
- Melle, U. (2002). *Edmund Husserl: From Reason to Love*. W J.J. Drummond, L. Embri (red.), *Phenomenological Approaches to Moral Philosophy. A Handbook* (229-248). Kluwer Academic Publishers.
- Piłat, R. (2021). Aksjologiczna nieprzejrzystość. O silnych wartościowaniach w dziennikach pisarzy. *Konteksty Kultury*, 18(1), 32-46.
- Półtawski, A. (2011). *Fenomenologia jako fundamentalna filozofia moralna według Stephana Strassera*. W A. Półtawski, *Po co filozofować?* (330-352). Oficyna Naukowa.
- Ricoeur, P. (2008). *Czas i opowieść*, tom 3: *Czas opowiadany*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Spaemann, R. (2001). *Osoby. O różnicy między czymś a kimś*. Oficyna Naukowa.
- Taylor, C. (2012). *Źródła podmiotowości. Narodziny tożsamości nowoczesnej*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Vargas Bejarano, J.C. (2006). *Phänomenologie des Willens. Seine Struktur, sein Ursprung und seine Funktion in Husserls Denken*. (New Studies in Phenomenology, Band 3). Peter Lang.

THE CONSTITUTION OF THE PERSON ACCORDING TO EDMUND HUSSERL

Abstract. This article examines the steps of the process of becoming a person according to Husserl. It shows the main characteristics and phases of the process. Becoming a person is a special kind of commitment that requires perseverance, remaining faithful to the chosen directions of action and values. Self-reflection is also a constitutive factor, as it indicates the directions of action, goals and values, it enables the full realization of one's own potential. Husserl showed in detail the dynamics of becoming a person responsible for oneself and others, and thus a moral subject. His account combines all the features of the classical concept of a person into a coherent whole. In the conclusion, I pose the question: should we speak of a departure from the tradition-bound notion of a person?

Keywords: person; constitution of person; ethics; self-reflection; identity; Edmund Husserl

MAREK MACIEJCZAK

Politechnika Warszawska

(Warsaw University of Technology, Poland)

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5199-6651>

marek.maciejczak@pw.edu.pl

DOI 10.21697/spch.2025.61.A.02

Tekst jest udostępniany na zasadach licencji Creative Commons (CC BY-ND 4.0 Międzynarodowe).

Zgłoszono: 11/03/2024. Zrecenzowano: 7/05/2025. Zaakceptowano do publikacji: 20/05/2025.